

Gerő András

Látható és láthatatlan eseménytörténet

A *Korall* kérdése: miért ezt a hivatást választotta a kérdezett, s ezen belül miért, és hogyan talált rá szakterületére.

1971-ben érettségiztem. Oroszból az országos tanulmányi versenyen bekerültem az első tízbe, ami az akkori szabályok szerint azt jelentette, hogy ebből a szakból felvételi vizsga nélkül bejuthattam az egyetemre. A történelmet választottam az orosz mellé. Annak rendje és módja szerint ebből sikeresen felvételiztem is, és így lettem az ELTE történelem–orosz szakos hallgatója. A történelem ugyanis érdekelt – pontosabban szólva az emberek érdekeltek. A történelem pedig – s ezt ma is így gondolom – az emberekről szól, s a történelemtudomány nem más, mint egyfajta szabályozott kíváncsiság. Az előfelvettekre vonatkozó katonaidő letöltése után 1972-ben kezdtem el az egyetemet. Ekkor indult el – a negyvenes évek vége óta először – a szociológia oktatása. Ez még jobban érdekelt, mert a történelem azért inkább a halott emberekről szólt, szemben a szociológiával, ami viszont inkább az élő emberekre kíváncsi. Így aztán felvettem a szociológia alapozó kurzusait és egy év után az újraindított szociológia szak hallgatója lettem. A három szakot kicsit soknak éreztem – az ószláv meg a középkori orosz irodalom amúgy sem izgatott fel – így az első szigorlat után megváltam az orosztól és maradtam történelem–szociológia szakos hallgató.

Ekként is végeztem el az egyetemet 1977-ben. Csakhogy közben kiderült, hogy a 70-es évek Magyarországon egyrészt már lehetséges az addig „leburzsoázott” szociológiát tisztességesen tanítani és tanulni, de még nem lehetséges szabadon művelni. Azaz bármennyire is érdekelt az élő emberek – a létező társadalom – világa, itt olyan politikai korlátokat láttam, amelyeket egyrészt nem lehetett kikerülni, másrészt nem volt kedvem hozzájuk idomulni. Maradt a történelem; maradtak a halottak. A szociológiától való taszítás mellé felzárkózott a történelem iránti vonzás növekedése. Ez részben annak volt köszönhető, hogy volt néhány kitűnő tanárom. H. Balázs Éva, Szabad György, Diószegi István, Arató Endre nevét érdemes kiemelni. Ráadásul az is kiderült számomra, hogy a 70-es években a magyar történettudomány politikai kontrollja főként a 20. századi időszakra volt érvényes – a megelőző korok tekintetében jóval nagyobb szabadság érvényesült. Egyszerűbben szólva: a 20. századot megelőző korokra nem érvényesítettek közvetlen politikai elvárásokat. A kiegyezésről lehetett jót és rosszat gondolni, írni; Mária Teréziáról, II. József-ről lehetett így is meg úgy is vélekedni. Ha tehát történelem, akkor már leginkább az, ami legközelebb állt a 20. századhoz, az élőkhöz – a nélkül, hogy ebbe különösebben beleszólna a politika. Így maradt a 19. század; az a kor, amikor már szinte minden létrejött, ami aztán kifényesítette vagy éppen beárnyékolta a 20. századot.

Persze az érdeklődés kevés volt, hiszen valahogy meg is kellett ragadni az intézményrendszerben. Arató Endre segített abban, hogy az egyetem elvégzése után úgynevezett tudományos továbbképzési ösztöndíjat kapjak, s ezalatt a két év alatt megírom az ellenzék és a dualista rendszer honi konszolidációjáról szóló – eléggé terjedelmes és terjengős – egyetemi doktori disszertációm. A témavezetőm Szabad volt – hozzá írtam a szakdolgozatomat is –, s ő határozottan erőltette a kossuthianus fogantatású demokratikus-nacionalista kritikai megközelítést. Lehetetlen volt nem észrevenni, hogy 1867 után a függetlenségi ellenzék látókörét a nacionalizmus elképesztően provinciálissá és illuzórikussá tette. A függetlenségi párt későbbi történetének megírására biztató tanári kezdeményezés intellektuális zsákutcába vitt volna, hiszen az improduktív, a nemzetközi trendekkel nem számoló lúzer nacionalizmus érdektelen történetét kívánta volna nyomon követni.

Mindenesetre az ösztöndíj 1979-ben lejárt, a disszertáció kész volt, állás azonban nem volt. Egy akkoriban az egyetemre került kollegám kendőzetlenül megmondta: be kell lépni a pártba, mert különben nem lesz itt állásom. (Az illető – későbbi pártcsoporthivatali – ma harcos antikommunista). De hát hogyan is léptem volna be, amikor az egyetem alatt már a KISZ-ből is kiiratkoztam? Hogyan is lettem volna az, ami miatt a szociológia művelésétől is elmenekültem? Az emberi jóakarát és a véletlen segített. Diószegi István volt a kar dékánja és ő engem és egy-két másik kollegámat betegszabadságon, illetve szülési szabadságon lévőik pénzügyi kezetének terhére két-háromhónapos szerződésekkel hosszabbítgatott – egészen addig, amíg 1981-ben létre nem jött a Művelődéstörténeti Tanszék. A tanszék létrejötte – akárcsak a szociológia esetében – kései rehabilitációja volt egy olyan területnek, amit a sztálinizmus annak idején felszámolt. Máig nem tudom a pontos okát, de az új tanszék vezetője, Németh G. Béla meghívott tanársegédnek. Így az intézményes beágyazódás problémája megoldódott.

A frissen alakult tanszékre került Hanák Péter is. Hosszú idő után így jutott vissza az egyetemre. Rendkívül sokat tanultam tőle is, Németh G. Bélától is. Vibráló intellektusuk, felkészültségük megmutatta: nem értelmezhető hitelesen a magyar történelem a nacionalista koordináták kizárólagossága mentén. Ugyanakkor mindketten egyszerre láttatták a Monarchia Magyarországnak és magának a Monarchiának sokszínű, sokrétű, ellentmondásos képét. A magam részéről ekkor vált számomra fontossá mindaz, amit a magyar polgárosodás fogalma alá értettem. S ez nem csak az úgynevezett társadalomtörténet. Ha utólag megnézem a Monarchia Magyarországnak népképviselőtéről ekkor írott könyvemet, akkor azt érzékelem, hogy a munka legalább annyira mentalitás, művelődés- és társadalomtörténet, mint amennyire politikátörténet. Tehát pontosan az, ami beleérthető a polgárosodás tágn vett fogalmába.

A polgárosodás kérdése – ami aztán később számomra identitástörténetté vált (lásd legújabb könyvemet *Képzelt történelem*¹ címmel) – valószínűleg azért is lett ennyire fontos, mert soha nem kedveltem az önmagát esztétizáló tradicionalizmust

1 *Képzelt történelem: Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből.* Budapest, 2004.

és taszított a 20. századi polgármentes modernizációs hevület és gyakorlat is (bolsevizmus, náciizmus és változataik). Ráadásul a Kádár-világot egyfajta tömeges kispolgárosodási folyamatként éltem meg, ahol az ideologikus lózungok és a gyakorlat igazi dualizmust testesítettek meg. No és persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy a polgárosodás sokágú értelme saját családtörténetem és identitásom részét is képezte és képezi. Egy magamfajta ateista, liberális, individualista, zsidó, magyar számára a polgári világ a történelem által felkínált legkényelmesebb s leginkább vállalható lét és identitáskeret.

Tudom, hogy válaszom rövidre sikeredett s azt is tudom, hogy még nagyon sok mindent lehetne elmondani. Remélem azonban, hogy az olvasó méltányolja, ha az ember a számára legkedvesebb és legfontosabb témáról – önmagáról – némi visszafogottságot tanúsítva nyilvánul meg. A viszonylagos rövideg fő oka az, hogy még most is valamelyest fiatalnak érzem magam, s épp ezért nem hiszem, hogy számomra ideje lenne az önmagamra vonatkozó tisztánlátásnak.